

EUGENIJA BARIĆ (Zavod za jezik IFF, Zagreb)

TVORBENO-ONOMASTIČKA PROBLEMATIKA U ČLANCIMA RADOSAVA BOŠKOVIĆA

Crnogorska akademija nauka i umjetnosti izdala je 1978. godine Odbrane članke i rasprave profesora Beogradskog univerziteta Radosava Boškovića. Među njima su i članci s onomastičkom problematikom: *Staroslovenska adiectiva possessiva na ѡъь*, *Povodom nekih toponima*, *Oko nekih starosrpskih ličnih hipokoristika*, *Tri stare imenice koje nisu to*, *Jedan polovično objašnjen sufiks srpskohrvatski*, *Iz onomastičke derivacije i povodom nje* i *Lužičko tkalča — Weberin* i dr.

U člancima je zapravo riječ o onomastičkoj derivaciji i u vezi s njom o raznim korekcijama, o morfološkoj, fonetskoj. Tako je onomastička građa uglavnom temelj na kojem se raspravlja o tvorbenim i drugim problemima, češće o tvorbenim. Predmet tvorbenih raspravljanja najčešće su pridjevski i imenički sufiksi, od imeničkih deminutivni i hipokoristički. U vezi s njima autor govori i o semantičkoj i gramatičkoj preobrazbi sufikasa i o njihovu porijeklu.

Članci se mogu razvrstati u toponimijske i antroponimijske.

Zajedničko je svim tim člancima da se u njima daju korekcije dosadašnjih shvaćanja, i to na Boškoviću svojstven način: tako da postavlja pitanja i daje odgovore, često popraćene korisnim napomenama, pa i digresijama o apelativnom proširenju sufiksa. Pri tom do izražaja dolazi osebujno Boškovićevo znanje i čvrste osnove njegovih postavki. Povijest rekonstruira vrlo vješto na osnovi dosadašnjih onomastičkih činjenica, a problem zahvaća svestrano. Argumentacija je logična, a izneseni stavovi prihvatljivi. Također je svagdje prisutna komparativnost u proučavanju i uspostavljanje paralele među slavenskim jezicima. Konačno, dijakronijsko istraživanje pojedinih sufikasa nije ni moguće bez takvih znanja. A Radosav Bošković ima ga u obilju.

Što sve saznajemo iz ovih članaka?

Članak *Staroslavenska adiectiva possessiva na ѡъь* ne počinje onomastičkom problematikom, ali mu je težište na onomastičkoj tvorbi preko koje se dolazi do sufiksa o kojem je riječ. Autor ovdje govori o

složenom i po njemu netočno tumačenom posvojnomo sufixu *ónb* koji nalazimo u pridjeva tipa *bratónb*, za koji pretpostavlja da je postao »kod ličnih imena, gramatičkim preobražajem prvobitnoga imeničkog *onb*, kojem je dometnut — kao funkcionalno pojačanje — posesivni pridevski sufix *jb*« (364). U vezi s tim daje svoju rekonstrukciju toga procesa i pri tom korigira mišljenje Vaillanta i Rozwadovskog.

Prije nego što će objasniti kako je sufix *onb* iz kategorije imeničkog sufixa prešao u kategoriju pridjevskog sufixa govori o najstarijem indoevropskom sloju slavenskih skraćenih imena tipa *Pqtō*, koja još nisu bila hipokoristici i o hipokoristicima tipa *Pqtōnb* među kojima nema tvorbene veze, nego su, i jedni i drugi, motivirani imenom tipa *Potislavō*. Od osobnih imena *Pqtōnb*, *Čudōnb* tvoreni su pridjevi *pqtōnb*, *čudōnb*, i to na »jedan koliko nezapažen toliko i arhaičan način« s pomoću »strukturalnoga derivacionog *ɔ* < *os*« (366). Prežitke te tvorbe nalazimo u toponimima *Žitni potok*, *Gōjnā gora* i dr. Ti su pridjevi kasnije promatrani kao tvorenice od imenica *Pqtō*, *Čudō*, pa je iz njih izlučen sufix *onb* (prežici *Gōjno*, *Strizivōjna* i dr.), pa i *ūjna*, *strīna* jer se taj sufix prenio i na »lična appellativa« (367).

Tom novom posesivnom *onb* u *potōnb* moglo je biti dometnuto »radi funkcionalnoga pojačanja i kao izraz sufixalnoga uzusa date epohe, posesivno *jb*« (367). Eto, tako je dobiven sufix *ónb*. I on se najprije upotrebljavao za tvorbu posvojnih pridjeva od osobnih imenica (prežici *Ljubišnja*, *Budišnja*, *Rādušnja*), a kasnije se prenio i na osobne apelative i tako dao »jedno prilično neproduktivno i relativno mlado jezgro posesivnih prideva tipa *bratónb*« (368).

U članku *Povodom nekih toponima* ponovo se srećemo s pridjevima na *ɔ*. Povod je za taj članak, između ostalih, toponim *Nesena glavica* koju mještani zovu još i *Nesenova glavica* i čiji je prvi dio D. Petrović krivo fonetski objasnio. Naime, on misli da je *Nesena* nastalo od *Nesenova* gubljenjem *ov*. A zapravo je riječ o dva povijesno različita gramatička sloja, starijem i starom.

Autor govori zatim o obliku *Milana* u dijalekatskoj konstrukciji *Idem u Milana* i o toponimu *Vrātisev do* uz čiji su prvi dio vezana dva problema: fonetski (*ev* iza *s*) i morfološki u vezi s kojim postavlja tezu o imenima na *ɔ*.

Članak završava raspravljanjem o toponimima tipa *Ljěpovi pod*, *Bjělovi krši*, *Milově torine*, zapravo o njihovim prvim dijelovima za koje Bošković tvrdi da mogu biti jedino pridjevske tvorbe »na staro *-yi* > i od nekadašnjih skraćenih ličnih imena *Lěpōv(ɔ)*, *Běldōv(ɔ)*, *Mildōv(ɔ)*. S tim u vezi ističe da prezime *Petovović* nije više »tamna postanja«, kako kaže Maretić u Akademijinu rječniku i ujedno odbacuje Pešikanovo tumačenje postanka apelativnog imeničkog sufixa *-ov* (npr. u *jadov*) jer ne vjeruje da padežni nastavak može tako lako postati sufix, i to ekspresivno obojen sufix, smatrajući da je to rezultat »nedovoljno zapaženoga a dovoljno širokoga — prenošenja sufixā iz sfere ličnih imena — hipokoristika u oblast apelativa« (391).

U članku *Oko nekih starosrpskih ličnih hipokoristika* govori o lingvističkoj interpretaciji i čitanju dviju kategorija hipokoristika iz dečanskih hrisovulja. Riječ je o oblicima tipa *Draglje* (Dragle) i *Budlja*. Kaže da je Maretić zaobišao bit pitanja zbog ortografske neujednačenosti. Bošković ortografsku neujednačenost ne smatra pisarskom greškom, kao što se obično čini, nego traži za nju lingvistički razlog i mogućnost razgraničenja. Ono što ga u ovome članku najviše zanima zapravo je traženje odgovora na pitanje: što znači ortografska neujednačenost i da li su *olje* u *Draglje* i *olja* u *Budlja* isti sufiksi ili od iskona dva različita sufiksa.

Za razumijevanje ortografskih varijanti *Dragle* // *Dragolje* služe mu osobna imena *Dudolb* i *Božlino*, koja su, po njemu, krivo pročitani pa prema tome i krivo transkribirani kao *Dudal* (Budmani) i kao *Božlin* (Daničić) umjesto kao *Dudalj* i *Božljin*. Slaže se za Svobodom da nema sufiksa *olb* kod osobnih imena u slavenskim jezicima, a pouzdani dokaz za to nalazi i u srpskohrvatskoj toponimiji: *Bratljevo*, *Dražljevo*, a pogotovo u *Draglji* i *Dragljane* koji mogu biti izvedeni samo od *Dragoljbo*.

Preko *Dragolje* kao sufiksalne varijante oblika *Dragoljbo* i preko srednjovjekovnih ćirilskih spomenika, gdje je *Priboljbo* moglo biti napisano samo sa *lb* u nominativu jednine, dolazi do pisarskog podešavanja nominativa sekundarnih hipokoristika tako da ih pišu sa *le*.

Na osnovi odnosa *Prib-oljbo* : *Pribb*, *Pribislavb* izlučen je sufiks *oljbo* u *Priboljbo*. On se prenosio i tamo gdje mu po etimologiji nije bilo mjesto. Tako postaje i razmatrano *Dragoljbo*. Skraćena su imena mogla imati svoje derivate, svoje dalje hipokoristike dobivene s pomoću hipokorističkih sufikasa *a* i *e*. Tako su nastali oblici *Dragolja* i *Dragolje*.

Bošković, nadalje, misli da je i sufiks *ljev* u pridjeva tipa *Miroslavljev* postao kod hipokoristika tipa *Priboljbo* preko posvojnog pridjeva na *ev* (*Pribljev*), iz kojeg je »sekundarnom vezom tih prideva s osnovnim imenima *Pribb*, *Radb* — izdvojen, putem morfološke dekompozicije, sufiks *ljevb*« (416).

Članak *Tri stare imenice koje nisu to donosi zanimljivu konstataciju* o oblicima *Jurec* u *ded Jurec Petar Novaković*, *Dečanin* u *vinogradb Dečaninb sb vsěmi međami* i *Harcb* u *vinogradb Harcb*, koje su Budmani i Daničić proglasili imenicama. A ti oblici uopće nisu imenice nego posvojni pridjevi na *jb*. Potvrde za to nalazi u primjerima tipa *selo Staneće*; *Radman, sin Vladislav* i *Petar, sin Franač*. Ujedno korigira shvaćanje dubrovačkog oblika *Jurech*. To je zapravo *Jureč*, hipokoristik od *Jure*. U vezi s tim napominje da su prezimena tipa *Matečić* nastala preko posvojnih pridjeva tipa **Matetjbo*, a ne od imena tipa *Matečb* i tako ustaje protiv Maretićeva i Budmanijeva mišljenja.

Članak završava konstatacijom da su pridjevi na *jb* ostali kao živa i mnogo šira kategorija u kajkavskom i štokavskom dijalektu gdje su tvoreni i od imena tipa *Andre*, *Andrete* nego u štokavskom dijalektu gdje su tvoreni samo od imena na suglasnik i da to posesivno *jb* i danas živi u slovenskim gorenjskim dijalektima.

I u članku *Jedan polovično objašnjen sufiks srpskohrvatski* daje korekcije i dopune dosadašnjih objašnjenja jednog sufiksa. Riječ je o sufiksu *ać* o čijem porijeklu postoje dva mišljenja: Vondrakovo i Beličevo (naš sufiks) i Vaillantovo (grčki sufiks). Djelomično su u pravu i jedni i drugi. Međutim, u nekim primjerima on je sigurnije grčke provenijencije, a u nekima, npr. u Vukovim, mogao je nastati i na drugi način. Upravo o tome govori autor. Analizirani sufiks *ać* nalazimo u hipokoristiku *Burać*. U vezi s tim autor spominje i hipokoristike na *oć*, koji su dosad bili nezapaženi, a mogli su, po Boškoviću, nastati samo dodavanjem hipokorističkoga *ć* iz Kategorije *Mić* (< Miloslavъ) gotovim hipokoristicima *Drago*, *Vuko*, *Miho*. A *Burać* je prema tome mogao nastati dodavanjem takvog istog *ć* hipokoristiku *Bura*.

Perintegracijom su se iz primjera tipa *Mikoć* i *Burać* izlučili sufiksi *ać* i *oć* »koji su brzo prešli okvire antroponimijske upotrebe i počeli se prenositi i na apelative hipokorističkoga lika« (430). Tako u *lipso* — *lipsać*. Ujedno daje i objašnjenje tvorbi *srndać*, *crvendać*, *zelembać*.

U članku *Iz onomastičke derivacije i povodom nje* autor istražuje dvoje: kakvog je porijekla sufiks *av* u hipokoristika i sufiksa *osta* u osobnih imena i kako su deminutivni sufiksi *n* i *t* postali hipokoristički sufiksi u osobnim imenima.

Sufiks *av* nastao je kod složenih imena na *slavъ*, i to »na liniji odnosa skraćenoga imena prema osnovnom, na taj način što je — sekundarnom interpretacijom jezičkoga osećanja — osnovno ime (*Radoslavъ*) shvaćeno kao izvedeno, a skraćeno (*Radoslъ*) kao osnovno« (438). Tako dobiven sufiks počeo se »više putem mehaničkoga širenja nego iz semantičke potrebe« dodavati »starim, praslovenskim hipokoristicima na *a* i *o*« (438). Otuda *Dobrav*. Da zaista tu nije bilo semantičke potrebe dokazuju i deminutivi tipa *Dobravac* u kojima *ac* nije ništa drugo nego »pojačavanje osnovne semantike prvobitnih hipokoristika: *Dobro*, *Milo*, *Bogo*, *Moro*, *Stojo*« ... (439).

Za sufiks *osta* kaže da je »test i kamen spoticanja za onomastičare« (439). Nalazimo ga u srpskohrvatskim, poljskim i češkim imenima, a njegova je varijanta *ost* u slovenskom *Dobrost*, poljskom *Milost* < Miloslavъ, češkom *Bohost* < Bogoslavъ.

Sva su imena slavenskog, a ne praslavenskog porijekla, što je važno u tumačenju sufiksa. U vezi s tim odbacuje kalkulaciju prof. Otremskog (*tt* > *st*) i tezu prof. Svobode (dometanje *a* imenima na *ost*). A sam autor ovako tumači ovaj sufiks: Slavenski su jezici imali skraćena imena tipa *Rados* od kojih su se kasnije počeli tvoriti deminutivi sufiksom (*st*), i to onda kada je *t* već izgubio vokal *st*, dakle ne prije početka 11. stoljeća. Znači da je tu riječ o okrnjenim slavenskim imenima na *os* proširenim vanjskim sufiksom *t* (< *st*) »kojima je u nekim jezicima dometano hipokorističko *a*« (440).

Sufiks *n* bio je živ još u srednjem vijeku, što se vidi po primjerima tipa *Dane* (< Dabiživъ). Po Boškoviću nastao je »kod starih ličnih deminutiva tipa *Borъnъ*, gen. *Borъna*...« (441) na taj način što se sufiks

ъn gubljenjem ъ u slabom položaju sveo na sufiks suglasnik (441). Da bi objasnio odakle to deminutivno *n* u hipokoristicima, poseže u povijest hipokoristika pa tako saznajemo o prvim hipokoristicima praslavenskim, o historijatu skraćivanja i o radikalnoj promjeni u tom skraćivanju. Prvi, i to specijalni hipokoristici praslavenski nastajali su dodavanjem hipokorističkoga *jь* najstarijim praslavenskim skraćenim imenima tipa *Stanь*. Oni su zaslužni za novi način skraćivanja složenih slavenskih imena. Do njih smo imali skraćivanje na krajnji suglasnik prvoga dijela složenoga imena (*Stan-islavь* — *Stan-ь*), od njih skraćivanje na vokal prvoga sloga složenoga imena (*Sta-nislavь* — *Sta-ňь*). Novi odnos omogućio je izdvajanje sufiksa *ňь* i ujedno otvorio »širom hipokoristička vrata svima deminutivnim sufiksima kod ličnih imena« (442), pa tako i sufiksu *n*. To je *n* rano prešlo okvire prvobitne svoje upotrebe i počelo se dodavati i gotovim hipokoristicima tipa *Rahon* < *Raho* + *n*.

Usput spominje »drukcije — ali promašeno — mišljenje prof. M. Karaša o poljskim sufiksima suglasnicima« (442).

Za sufiks *t* vrijedi ono što je rečeno o sufiksu *n*, a izdvojen je kod osobnih deminutiva tipa *Hranta* < *Hranьta*, i to iz paradigmi tipa *Hran-t-a*, *Hran-t-ě* itd.

Članak završava dvjema važnim napomenama. Jedna se odnosi na Maretića koji nije objasnio postanak naših hipokorističkih sufikasa, ni primarnih ni sekundarnih, niti ih je razdvojio, a druga na pristalice teze o primarnosti hipokorističkog *a*, kojoj se suprotstavlja naglasak, što je već uočio i Maretić, i kronologija.

U posljednjem članku na koji se osvrćem (*Lužičko tkalča* — *Weberin*) govori o toponimima *Bôrča*, *Žiča*, *Trěpča* koji su se »redovno — bar u univerzitetskim udžbenicima« shvaćali kao tvorenice sa sufiksom *ča*. Bošković istražuje kako su ti toponimi postali i dokazuje da *ča* nije nikad bio sufiks. Po njemu su to posvojni pridjevi tvoreni sufiksom (*jь*) od osobnih hipokoristika na *ьсь* koji su se sačuvali u prezimenima, npr. *Borьсь* u *Borčić*, *Trěбьсь* u *Trepčević*. Sve su tri imenice zapravo poimeničeni pridjevi ž. r., pa je njihov sufiksalni sastav lažan. Da bi to potvrdio služi se gornjolужиčkim mocijskim imeničkim sufiksom *ča* u profesionalnim imenicama ž. r. na *ikъ*.

Recimo na kraju: U Boškovićevim je člancima posebno zanimljiva živost u tumačenju, što daje određenu draž ovim prilično teškim člancima, teškim, što posebno treba naglasiti, ne zbog težine Boškovićeve stila, nego zbog nabijenosti tezama i paralelama. Boškovića treba čitati i po nekoliko puta. Tada on postaje blizak.

Ova toponimijsko-antroponimijska problematika obrađena na specifičan, moglo bi se reći boškovićevski, način trebala bi biti poticaj za dalja tvorbeno-onomastička istraživanja, pogotovu sada kad se onomastičkoj tvorbi posvećuje sve veća pažnja. Tako bi trebalo istražiti areal sufikasa o kojima Bošković raspravlja i vrijeme njihove pojave na našem i ostalom slavenskom terenu, što bi korisno poslužilo za općoslavenski toponimijski atlas.